

**INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST**

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 39
NUMMER 1
MAART 2015

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

EDITORIAAL

Een of meerdere talenten

Woekeren met talenten in de Vlaamse Erfgoedwereld. Van droom naar werkelijkheid.

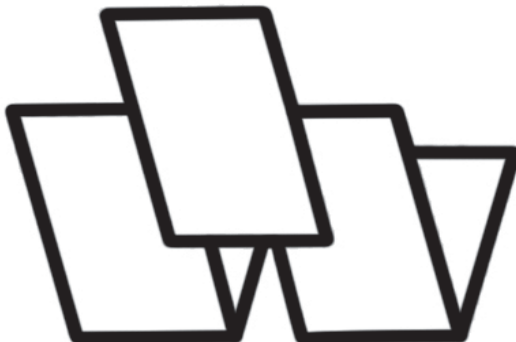
Ik zit comfortabel in de Eurostar. Aan 300 km per uur snellen we naar Londen. Er wachten mij twee dagen van intensief vergaderen op Europees niveau over geneeskrachtige planten. Boeiend, want het interesseert mensen om te weten wat de natuur te bieden heeft aan plantjes voor gezondheid en leefcomfort. We staan daarbij versteld over de bescheidenheid waarmee de natuur zich aanmeldt. De sleutelbloem bijvoorbeeld. We hebben wellicht sleutelbloemen in onze tuin. Maar die hebben eigenlijk nog weinig gemeen met de mooie natuurlijke soorten die we hier en daar nog in de natuur aantreffen. De sleutelbloemen in onze tuin hebben niet meer die slanke bladerloze stengel met kleine maar o zo mooie eindstandige bloemen. Neen ze zitten dicht tegen de grond. Ze moeten door hun omvang de aandacht trekken. Ze worden niet meer gebruikt om onze luchtwegen te zuiveren zoals de echte sleutelbloem. Ze zijn verworden tot een object dat de blikken op zich moet richten.

Afbeelding 1.

Aandacht trekken. Een centripetaal proces waarin wij graag een belangrijke rol spelen. Iedere mens is uiteraard belangrijk. Maar hoe buigen we de centripetale beweging om in een uitstraling, aanmoediging van onze omgeving, stimuleren van dialoog, verschaffen van inzicht, overbrengen van vaardigheden? We hebben heel wat talenten in onze volkskunstwereld. Het is een opgave om deze talenten te laten renderen. Meer dan ooit worden we met de vraag geconfronteerd: wat doen we om talenten op een constructieve manier te laten renderen? Hoe spreken we met deze talenten de brede gemeenschap aan? Enkele voorbeelden te overweging.

Steeds frequenter wordt het IVV aangesproken in verband met archieven. Verdienstelijke, uiterst verdienstelijke mensen of hun familie schenkt archieven aan het Instituut. IVV is blij met deze reflex. In plaats van schoon schip te maken met 'de zolder van opa', in plaats van alles maar naar het containerpark te brengen, krijgt IVV waardevolle stukken binnen. De parabel van de talenten indachtig, kan een archief niet renderen door het weg te stoppen. IVV heeft sedert drie jaar een constructieve samenwerking met het KADOC van de KU Leuven. Wanneer archieven worden binnengebracht, zorgen we (versta: zorgt Hugo Bulterijst) voor een grondige inventarisatie. Stefaan (Haesen), onze secretaris maakt de inhoudsopgave openbaar via de webstek van IVV. Eens dat proces rond, gaan de geïnventariseerde archiefstukken naar KADOC. Daar maakt onze contactpersoon Godfried Kwanten de archieven toegankelijk. Stukken kunnen geraadpleegd worden in de bibliotheek van KADOC. Het archief blijft eigendom van de erfgenamen, en kan terugkeren naar de familie wanneer hernieuwde belangstelling zou ontstaan. De eventuele kosten van ter beschikking stellen in het KADOC worden gegenereerd via sponsoring.

Recent schonk Marc De Maertelaere zijn persoonlijk archief aan IVV. Marc was medestichter van het Vlaams Dansarchief dat uitgroeide tot het huidige IVV. We kunnen Marc en de familie niet genoeg danken voor de waardevolle archiefstukken. We vinden in Marc's archief stof genoeg om geschiedenis te (her)schrijven. In samenwerking met KADOC zijn we nu in staat om hele jaargangen van moeilijk terug te vinden tijdschriften te inventariseren en toegankelijk te maken. Het is enkel op deze manier dat jonge en minder jonge mensen vroeg of laat de weg vinden naar wat Vlaanderen aan volkskunst te bieden heeft.

Talenten niet in de grond stoppen. Een bijbels beeld dat inspireert. Zaterdag 29 november mochten we ervaren dat er heel wat boven water kan komen aan waardevolle dansen of bewerkingen ervan. Het IVV is zich bewust van het talent dat in volkskunstgroepen en gilden aanwezig is. Die talenten mogen we beschouwen als sleutelbloemen(1) die moeten kunnen getuigen van ons Vlaams cultureel erfgoed. Het Dansarchief binnen IVV werkt nu samen met volkskunstgroepen om beschrijvingen van dansen te hertalen naar een standaardtaal. Dansbeschrijvingen, tekeningen, muzieknotatie en achtergrondinfo moeten hun weg vinden naar de brede volkskunstgemeenschap. Hierbij kan de IVV-webstek hulp bieden. We zijn er ons van bewust dat beelden uiterst gewenst zijn om mensen in hun danslust te ondersteunen. Om ons cultureel erfgoed de eer te geven die het verdient is het streven naar aan een kwaliteitsvolle opname een 'must'. Wat dat betreft moet het mij van het hart dat we niet gelijk wat op YouTube kunnen zetten(2).

Talenten ter beschikking stellen vraagt ook een zekere vorm van onthechting. Ons volkskunstlandschap vertoont een veelkleurigheid waarbij de mooiste regenboog verbleekt. Net zoals in de regenboog, hebben we al die kleuren nodig om het beeld aantrekkelijk te houden. IVV wil zich inzetten om in een soms buig landschap het perspectief op het veelkleurenpalet mee gestalte te geven. Meer dan ooit hebben we mekaar nodig om de pelgrimstocht verder te zetten met de tas waardevol cultureel erfgoed.

De eerste zondag van maart hoorden we hoe Mozes de 10 geboden ontving op de Sinaï. Als mogelijke inspiratie op onze pelgrimstocht hierbij nog 10 overwegingen.

1 De Latijnse naam van de echte sleutelbloem is *Primula veris* vrij vertaald: een echte primeur. Sleutelbloemen bloeien immers in het voorjaar, meestal op verborgen plekken in natuurreervaten, want wie de prachtige bloemen ziet, wordt meteen verleid om ze mee te nemen.

2 Wie stuntelige walspassen wil zien uitvoeren geeft 'the Duke of Kent' in op google.

1. *Geen paniek op de Titanic. IVV is mee aan boord. We minderen vaart wanneer er ijsbergen opduiken: laveren tussen hindernissen vraagt tijd, maar loont.*
2. *Vijftig, 40, 30, 20, 10 of zelfs 5 jaar engagement voor Vlaamse Volkskunst geeft recht op een rustpauze. We springen niet overboord. IVV wil uitnodigend werken en niet dwingend. Paradijsvogels strijken slechts neer op handen die niet grijpen.*
3. *Om te kunnen samenwerken moeten we niet noodzakelijk van hetzelfde gedacht zijn. Onderling respect staat garant voor teamgeest. Het hardnekkig vasthouden aan principes niet. Het beleid vraagt om een duidelijke partner. IVV wil bijdragen in het faciliteren van boodschappen naar het beleid.*
4. *De gemeenschap staat boven het individu. IVV wil mee inspirerend werken in een gemeenschap die Vlaamse Volkskunst behartigt.*
5. *Beoefening moet primeren op administratie. IVV vindt eenvoud geniaal.*
6. *Dans, vendelspel en muziek, werken aan verantwoorde kledij en andere activiteiten zijn heilzaam voor lichaam en geest. IVV onderschrijft deze vormen van volkskunst en draagt bij tot promotie van een gezonde leefwijze.*
7. *Immaterieel cultureel erfgoed bezielt een gemeenschap. Wat IVV de voorbije 50 jaar heeft gearchiveerd zal niet meer verloren gaan. Het komt er nu op aan dat erfgoed in te passen in wat vooral jonge mensen bezig houdt.*
8. *De wereld is ons dorp, maar die grote wereld sluit niet uit dat we de rijkdom van onze eigen omgeving exploreren. IVV wil zorgen voor verspreiding van gegevens via intense netwerking.*
9. *Een goede buur is meer waard dan een ver familielid. IVV ging het voorbije jaar op bezoek bij een aantal partners. Dat initiatief zetten we verder.*
10. *IVV pleit tenslotte voor constructieve samenwerking. Grote mensen laten monumenten na en geen ruïnes.*

Wanneer we toch nog zouden twijfelen aan het nut van samenwerking, luisteren we naar de woorden van Zjef Vanuytsel(3):

*... Maar denk niet ik ga mijn eigen gang
denk niet ik ga het veranderen
want alleen ben je te klein en te bang
je kunt niet zonder de anderen ...*

Laten we mekaar succes toewensen en tot weldra !

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

Afbeeldingen

1. De gulden sleutelbloem of *Primula veris* L. is een bescheiden maar mooie voorjaarsbloeier. Extracten van de wortel worden in hoestdranken verwerkt om onze luchtwegen te zuiveren (bron: <http://www.kuleuven-kulak.be/bioweb/?page=guide&lang=nl> jongste raadpleging 10 maart 2015).

3 http://www.vlaamseliedjes.com/zjef_vanuytsel-je_kunt_niet_zonder_de_anderen.html geraadpleegd op 10 maart 2015.

WERKING IVV

Waar zijn de IVV werkgroepen mee bezig?

Werkgroep ARCHIVEREN

voorzitter: Stefaan Haesen

- De voorbije maanden werd het archief van Marc De Maertelaere geïnventariseerd en ondergebracht bij Kadoc.
- Enkele weken geleden kwam het archief van Volkskunstgroep De Mandoerse uit Reet op het IVV Secretariaat aan.

Werkgroep COMMUNICATIE

voorzitter: Stefaan Haesen

- Deze uitgave van 'Volkskunst' en het nieuwe jasje ter gelegenheid van de 40ste jaargang in 2016.
- IVV nam het initiatief om de website www.volksdansbals.vlaanderen op te zetten, met als bedoeling het bekend maken van alle volksdansbals die in Vlaanderen en Brussel worden ingericht.
- Onderzoek naar Volkskunst en Social Media. Een overzicht volgt.

Werkgroep VLAAMS DANSARCHIEF

voorzitter: Gert Laekeman

- Alle uitverkochte publicaties worden opnieuw uitgebracht in digitaal formaat. Er werd begonnen met o.m. Dans Nu 2.
- Het beeldmateriaal dat werd verzameld op 29 november zal worden gebundeld en van tekst en uitleg worden voorzien.
- Meer beelden zijn op komst, een tiental dansen die werden gemaakt door Renaat Van Craenenbroeck zullen weldra op de website van IVV te zien zijn.

Werkgroep VLAAMS VENDELARCHIEF

voorzitter: Frans De Schutter

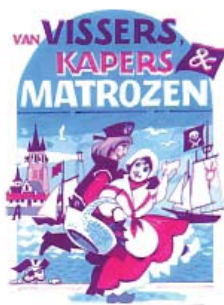
- Samen met vendelen.net worden elk jaar twee cursussen ingericht: eentje voor beginners en een voor gevorderden
- Hoewel Vendel Nu 8 niet meer zal verschijnen in dezelfde vorm als de vorige bundels, wordt de laatste hand gelegd aan de vier reeksen die onder deze noemer gepubliceerd zullen worden.
- Zoals ieder jaar is er ook in 2015 een Vendeliersverbroedering. De locatie is gewijzigd: we verwachten alle vendeliers opnieuw in de Bloso-sporthal in Herentals, zoals steeds op de laatste zondag van november.

Werkgroep STREEKDRACHTENCOMMISSIE

voorzitter: Henri Vannoppen

- Op geregelde tijdstippen brengen de leden bezoeken aan musea en tentoonstellingen voor het onderzoek naar streekdrachten.
- Het artikel over kledij van doedelzakspelers kwam tot stand na een vraag van een muzikant via de IVV website.
- Er worden steekkaarten opgesteld van verschillende kledingstukken voor publicatie op de website.
- Henri trekt door het hele land om te spreken over zijn favoriete onderwerp: streekdrachten.

ADVERTENTIE

Kantklosjes - Houtdraaiwerk - Deurknopjes

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

REDACTIONEEL

Vernieuwing Abonnement

Beste abonnee,

indien je je abonnement voor 2015 nog niet hebt betaald, wordt dit wellicht het laatste nummer dat je in de bus krijgt. Snel in orde maken dus (zie colofon).

Web- en Digitaal Abonnement

Beste lezer,

IVV trekt de digitale kaart ! Met het nieuwe 'Digitaal Abonnement' kan je voortaan je 'Volkskunst' lezen op je pc, een tablet of zelfs je slimme telefoon en ... in kleur ! We schraptten de druk- en verzendingskosten en voor slechts 10 euro per jaar krijg je meer dan 100 bladzijden Volkskunst.

Maar er is meer ... Het 'Web-Abonnement' wordt 'de' toegang tot de publicaties en het archief van ons instituut. Er zijn al heel wat samenvattingen van vendelreeksen en beschrijvingen van volksdansen te vinden op het extranet van IVV. Ook is elke 'Volkskunst' die is verschenen sinds 2003 er in pdf-formaat af te halen. Daarbij komen vanaf nu de digitale versies van onze publicaties. We beginnen met enkele uitverkochte bundels, maar geleidelijk aan komen alle publicaties - ook de nieuwe - hier terecht. Voor de luttele som van 25 euro per jaar krijg je onbeperkte toegang tot ons archief en onze publicaties. ook het doorsturen van Volkskunst naar de leden van je organisatie is toegelaten.

Je kan je abonneren op Volkskunst of je abonnement verlengen door het verschuldigde bedrag over te schrijven op onze bankrekening: IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB - 416-3079451-83 van IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst'.

Tip: je kan een jaarlijkse doorlopende opdracht aanmaken ;-)

Stefaan Haesen

<http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

VOLKSGEBRUIKEN

Oilsjt carnaval

Als volksfeest is het carnaval een tijd van slempen, gemaskerd rondlopen en veel plezier, zij het van korte duur. In de 15de eeuw organiseerde de Italiaanse stadsadel exclusieve carnavalsfeesten in eigen kring. Dat vond in de 16de eeuw in onze streken navolging bij de betere klasse. De fatsoenering van het carnaval voor oude en nieuwe elites zette zich sterk door. Venetië commercialiseerde het gemaskerde carnaval en maakte er vanaf de 16de eeuw een successtory van. Bij ons werden theateropvoeringen en verkleedbals op vastenavond in de 17de en 18de eeuw een vast onderdeel van het amusementsleven van adel en hoge burgerij. Carnaval verdween nooit en toen het in de 19de eeuw nieuwe gedaantes aannam, had het vele voorgeschiedenissen om zich te inspireren.

Aalst is de stad waar het carnaval gebeuren het grootste en bekendste is van België, het is er anders dan ergens anders. Aalst carnaval is een uniek volksfeest dat op een Breugheliaanse manier op straat uitgeleefd wordt. Nergens ter wereld worden thema's met zoveel humor en satire uitgebeeld als in Aalst.

*Ik leef ver carnaval
Ik zon men ziel weggeven
Om dat als Oilsjteneer
In moin stad te beleven
'k Zit er e giel joar op te wachten
Want elken dag zen men gedachten
Bij die vastelauvendnachten
Ik leef ver carnaval*

Het zit de Aalstenaar in het bloed, door traditie en mentaliteit. Het manifesteert zich op zijn typische manier in een bruisende draaikolk

van verschillende facetten die elk op zich getuigen van levenslust, spitsvondigheid, originaliteiten en een sfeer die niet met woorden te beschrijven valt. Geen wonder dat de Unesco dit driedaagse 'vastenauvendfiest' de moeite waard vond om te erkennen als immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid. Want ons carnaval is meer dan feesten en drinken. Het is een traditie, een unieke uiting van volkscultuur met een typisch spottend en zacht anarchistisch karakter. Maar het is vooral de warme verbondenheid tussen alle bevolkingslagen die zorgt voor dit unieke feest en voor de identiteit van de stad Aalst en zijn bewoners.

*Oilsjt viert carnaval, alle doagen bal
en zé mor gerest, w'hemmengien en dest.*

Op zondag trekt de tot ver buiten de stadsgrenzen bekende carnavalstoet door de straten. Jaarlijks komen er zo'n 70.000 tot 100.000 toeschouwers naar Aalst afgezakt om mee te proeven van deze unieke cavalcade. Alle ingeschreven groepen tonen tijdens de zondagstoet hun kunnen met de prachtigste praalwagens, de mooiste kostuums en de meest humoristische thema's. Tevens wordt deze stoet gekleurd door talloze losse groepen en enkelingen. Niet-ingeschreven individuen en groepjes werden altijd al getolereerd in de carnavalstoet van Aalst. Zij animeren het publiek en brengen thema's die zeer actueel zijn. Dat kunnen ze omdat ze geen wagen maanden op voorhand al moeten beginnen aankleden. Zij hebben gewoon een karretje, zo noemen ze dat. Zij kruiden met peper en zout de stoet. Hun karretjes zijn dikwijls driedimensionale cartoons. Hen wordt wel eens verweten dat ze de stoet overbodig lang maken, terwijl zij juist beweren dat ze de vervelende gaten in de stoet opvullen. Ja, de waarheid zal wel in het midden liggen.

Of een groep binnen de categorie kleine, middelgrote of grote groep valt, is voornamelijk afhankelijk van de lengte van de wagen en van het aantal leden dat meeloopt in de stoet. Zo mag een kleine groep een wagen maken van maximum 13 meter en moeten er minstens 15 leden in kostuum mee opstappen. Bij de grote groepen is de praalwagen minimum 26 m en maximum 50 m lang en moeten tenminste 25 leden in kostuum mee opstappen. Breedte en hoogte is voor alle groepen hetzelfde: 3m50 breed en 4m50 hoog. Dit mag echter wel met een korreltje zout genomen worden, want de groepen gebruiken allerlei technieken om hoger te kunnen gaan, tot zelfs heftrucks, die bijna onzichtbaar verwerkt worden en zo het

geheel beweegbaar in de hoogte maken. Vroeger werd de stoet opgebouwd van klein naar groot. Doordat de stoet ongeveer 6 uur duurt en heel veel mensen met kinderen komen kijken, heeft men een ander systeem ingevoerd. Hierbij wordt de stoet eigenlijk opgedeeld in 3 ministoeten met

telkens een verdeling, 1/3 van de kleine, 1/3 middelgrote en 1/3 grote groepen. Door een roterend systeem krijgt elke groep de kans om eens achteraan in de stoet te lopen. Volgens velen hebben de groepen die achteraan lopen het meeste kans om te winnen. De overvloed aan lichtjes zit dan fris in het geheugen van de jury.

Wanneer 's avonds de laatste groep de tribune voorbij is gereden, breekt het feest pas echt los. Duizenden verklede mensen zoeken dan de weg op naar de Grote Markt, de omliggende straten en sinds een paar jaar ook naar het Vredeplein. Op de markt wordt steeds achtergrondmuziek gespeeld vanop het stadhuis. 's Avonds rijden de carnavalsgroepen die een vergunning kregen van de stad de Grote Markt op en nemen zij met hun typische pompiers de taak van dj op zich. Dit staat garant voor een hele nacht dansen, zingen en springen op de markt tot in de vroege uurtjes.

De volgende dagen zijn er nog na-activiteiten:

- de maandagstoet, het kindercarnaval jefkes, de Aalsterse Gilles die met hun bezemdans de boze geesten verjagen, gevolgd door de ajuinworp vanop het stadhuis.
- op dinsdag wandelt de Voil Jeanettenstoet door de Aalsterse straten en wordt 's avonds als afsluiter op de Grote Markt de vastenavondpop door prins carnaval in brand gestoken.

Machteld Van den Bossche

JONGE LEEUWEN

Een gesprek met Annick Weyn

We verplaatsen ons nog eens naar die heerlijke 29ste november in 2014. “De Klavers” in Belsele. De Breughelmaaltijd is net achter de rug. Er wordt gezellig met mekaar gepraat. Ik geraak in gesprek met Annick Weyn, de jongste kracht in IVV. En misschien ook wel de meest enthousiaste.

Waarom zou ik van dit gesprek geen interview maken? Om als afwisseling met de ervaringen van de ‘flandriens’ het reilen en zeilen te leren kennen van de jongeren. Want zij zijn er nodig. IVV beseft dat en wil via Volkskunst de visie en de verwachtingen van de jongeren leren kennen en kenbaar maken.

Is het bijvoorbeeld waar dat zij denken dat er bij IVV redelijk gesloten gewerkt wordt aan prachtige initiatieven? Zijn het echt al jaren dezelfde mensen die aan langlopende projecten werken? Als dat zo is, moet IVV niet alleen denken aan verjonging en verruiming, maar er ook effectief iets aan doen.

Rondom ons wordt er gelachen, gepraat en gedronken. Heel gemoedelijk. Wij kaarten wat na over wat we de voorbije namiddag gehoord en gezien hebben. We kijken even vooruit naar wat nog komen zal: het volksdansbal.

“Heel in’t begin hield ik van die avonden, maar na een paar jaar waren een paar jonge mensen ertussenuit en merkte ik dat ik het minder graag deed. Te veel oudere mensen! Als tiener blijft het dan bij een begroeting, en samen een danske placeren, maar tussendoor had ik er niet zo veel aan. Daarvoor wou ik jonge mensen. Gelukkig is dat veranderd. Als je nu op een bal rondkijkt, zie je heel veel jongeren. Fantastisch is dat!”

Annick vertelt over haar eerste stappen in de wereld van de volksdans. Van jongsafaan werd zij meegetroond met haar familie: naar De Wevers, De Uiltjes, Reinaert ... Als 14-jarige ging zij met haar ouders en met Elckerlyc naar de Europeade: In Nuoro, Sardinië. "Verschillende jaren na mekaar ben ik er dan naartoe gegaan. met verschillende groepen. Ik heb prachtige herinneringen aan de europeades in Riga, Quimper, Zamora, Horsens en Martigny. Is het niet heerlijk samen te komen met zoveel mensen uit elke hoek van Europa, in die mooie oude klederen? En dan samen te dansen, te zingen, te musiceren. En dit jaar gaan we opnieuw. In augustus, naar Helsingborg. Joepie, ik kijk er al naar uit!" Ik hoop haar daar te ontmoeten. Zweedse vrienden uit Malmo hebben mij ook uitgenodigd.

Zo ontdekte Annick zeer vlug dat volkskunst heel wat meer is dan gewoon maar dansen. "De vriendschap vind ik wel het belangrijkste om te dansen en te blijven dansen. Daarnaast is het ook een hele fijne manier om de wereld te zien, in binnen- en buitenland. Jaarlijks hadden we buitenlandse gasten bij ons thuis van het Folklorefestival van Edegem en soms ook van het Wereldfestival van folklore van Schoten. Als kind beleefde ik dit met grote bewondering, later ging ik zelf ook mee helpen op de festivals en kon ik alles nog meer mee beleven en ook zelf optreden. Met Drieske Nijpers was ik al in Duitsland, Oostenrijk, Madeira, Hongarije en Finland en deze zomer hoop ik op nieuwe ervaringen in Tsjechië."

Als jong meisje overwon zij zo zeer vlug het probleem waarmee de volksdanswereld al zolang kampt: de onbekendheid en de oubolligheid. "We moeten af van dit imago. Jammer genoeg is daar geen pasklare oplossing voor. Als ik bijvoorbeeld op het werk zeg dat ik volksdans doe, kan niemand zich daar iets bij voorstellen, en denken mensen direct aan saaie dansen door oude mensen," zegt ze vol overtuiging. Want –laat me nu even overdrijven - was de gemiddelde danser in de ogen van de massa en de media niet een wat oudere nostalgische man, met kiel en faaske, misschien wel een baard, die blij in de handen klapte met zijn partner, gekleed in een fris rokje en een zwart korsetje over de witte blouse getrokken. Liefst blond en met één of twee staartjes.

We zijn het er beiden over eens. Dit probleem treft niet alleen de volkskunstwereld. Alle respectabele socio-culturele en parochiale organisaties hebben er mee te maken. Een verminderend ledenaantal. Bestuursleden die samen oud worden en dan plots beseffen dat er geen vernieuwing en verjonging komt.

Ze kennen het probleem en verzetten er zich tegen. Ze onderzoeken of hun DNA nog wel geldt in deze tijd en of het niet moet aangepast worden,

zonder aan de kernwaarden te raken. Daar bestaat ook weer een nieuw 'Nederlands' woord voor: restyling.

Midden al het feestgeroezemoes wordt het gesprek nu wel heel ernstig.

"Kijk hier eens rond", zegt ze geestdriftig. "We zien vandaag heel wat jonge mensen. Dat doet deugd! Maar hoe kan je anderen overtuigen om ook te komen? Soms komt er eens iemand nieuw bij, maar er vallen er ook af. Waarom? Wegens veranderingen in het gezin, een lief, tijdgebrek, andere hobby's ...

Het blijft een uitdaging voor elke groep om ledenwerving te doen, maar omdat het zo onmogelijk is en veeleer door mondreclame gebeurd, steken groepen er weinig tijd in om actief aan ledenwerving te doen. De meeste nieuwe mensen komen erbij doordat ze worden meegetroond door anderen, zelden omdat ze puur uit nieuwsgierigheid eens een kijkje komen nemen."

"Waar te starten?", gaat ze verder. "Bij kinderen? Een kinder- en jeugdwerking goed uitbouwen? Zij zijn misschien gemakkelijker te overtuigen maar door het overaanbod aan hobby's moet je hen ook kunnen blijven stimuleren, zodat ze de overstap naar de volwassenen maken. Ik heb het afgelopen jaar al een aantal groepen gehoord waar de kinderwerking wordt stopgezet of slechts minimaal is. Jammer maar helaas, door gebrek aan leden en gebrek aan dansleiding."

De oubolligheid en het 'onbekend is onbemind' komen weer naar boven. "In het kader van dit forum en bal hier in Belsele, heb ik geprobeerd om mensen warm te krijgen," gaat ze verder. "Maar ze vragen zich steeds af: Wie is IVV? Wat doen die? We zien hen nooit!"

"Wel ... iets is er misschien van waar", antwoord ik, niet goed wetend wat te denken en te antwoorden. Het doet me wel deugd dat jongeren ronduit hun waarheid durven zeggen. Zij verbergen ze niet achter het beschavings- en onderhandelingsmasker van de volwassenen. Is dat erg?

Ik kijk naar Annick. Verwonderd? Wat verveeld? Zij kijkt naar mij en geeft wat meer uitleg. "Ik heb een tijdje in de werkgroep archiveren gezeten, maar dat liep niet zo vlot. Enerzijds had ik het gevoel dat er niet veel bewoog en anderzijds gebeurde er toch zeer veel. Prachtige initiatieven! En met resultaat als je de vele archieven bekijkt die bij KADOC al ondergebracht worden."

Ik begrijp haar gevoel. Denk dat slechte communicatie aan de basis hiervan ligt. "IVV doet prachtig werk. Zonder hen zouden we geen dansen

en vendelreeksen kunnen uitwisselen, historische kledij ontwerpen, en zouden we zoveel banden met vrienden in Vlaanderen en erbuiten missen. Intussen ben ik er, mede wegens tijdsgebrek, mee gestopt en weet ik niet of ik voor IVV concreet nog iets kan betekenen. Ik hoop toch van wel!”

Het antwoord hierop is duidelijk. Ik ontdek in Annick een soort van eerlijke en positieve koppigheid waardoor ze mensen kan overtuigen en mobiliseren. Op het vlak van de sociale media bijvoorbeeld. Zo populair bij de jongeren.

“Sociale media zijn vandaag heel belangrijk”, gaat ze verder. “Om informatie te verspreiden. Om jonge en minder jonge mensen te engageren en op de been te krijgen. Zo organiseren wij met onze groep Drieske Nijpers binnenkort een eetfestijn. Ik heb de informatie gedeeld, en er komt een koppel uit de regio Lier, die we kennen van op de bals, bij ons eten. Uit sympathie, fijn toch! Daarna rijden ze door naar een bal in de buurt!

Maar natuurlijk kan je niet alles verwachten van facebook of twitter. De kernwoorden ‘volkskunst’ en ‘volksdans’ zijn zeker niet de meest populaire zoektermen.”

Internet heeft nog andere mogelijkheden. Luisterend naar Annick ontdek ik er één van. Ze heeft het over een programma van een vriend van haar, een student burgerlijk ingenieur. Hij heeft een programma gemaakt waar de input een dansbeschrijving is, en de output een filmpje met het bovenaanzicht van een dans. Met beweging, passen, voeten, figuren, ... inbegrepen. Voor mij allemaal onbegrijpelijk. We roepen er even Stefaan Haesen bij. Hij heeft zijn laptop bij en laat een voorbeeld ervan zien. Ik

kijk plots naar dansende figuurtjes. "Draden spinnen". Ik kijk geboeid toe. "Is dit werkelijk? Is volkskunst dan echt wel oubollig?"

"Het programma is nog niet af. Het moet gebruiksvriendelijker worden, waardoor iedereen input zou kunnen doen. Nu is dat nog op basis van computertaal, later zou er een knopje 'huppelpas', 'wals', 'kring', ... bijkomen. Maar wees gerust: er wordt aan gewerkt". Even fascinerend als hoopvol voor de toekomst. Nieuwe perspectieven voor jonge mensen, voor nieuwe ideeën als we dit goed aanpakken.

Ik stel ten slotte nog een vraag. Zij prikkelt reeds lang mijn nieuwsgierigheid: Waarom blijf je de volkskunst nog steeds beoefenen? Je hebt een druk leven. Gehuwd, je hebt een job, en je studeert nog verder in je specialiteit accountancy & fiscaliteit.

Ik ben verrast door het antwoord: "Oei? Een aartsmoeilijke vraag! Maar ik vind het superfijn om er bij stil te staan. Het is niet zomaar een fijne hobby, het is een totaalbeleving met veel verschillende facetten: wekelijkse repetities in onze eigen groep, regelmatige bijeenkomsten met andere liefhebbers op bals, cursusdagen, pretparkbezoeken en dan zoals al gezegd, de reizen en festivals. Het is vooral de combinatie die het zo fantastisch maakt."

Honderduit vertelt ze over een trip die ze een paar jaar geleden maakte naar York. Gewoon met vrienden van verschillende dansgroepen. Ze zochten en vonden een plaatselijke groep. Ze dansten samen en organiseerden er een optreden. Vanaf toen kent men in York het "Zwierig danske" en ... houdt men er ook van de zelfgebakken Vlaamse wafels.

"Sinds ik bij Drieske Nijpers dans, beleef ik het festivalgevoel ook van de kant van de dansers. De groep gaat elk jaar op reis en organiseert om de vijf jaar zelf een festival: 'Drieskes Kerremes'. Dat heb ik al één keer mogen meemaken en ik kijk al uit naar het volgende in 2017. Jammer dat ze bij Drieske Nijpers niet zo vaak naar buiten komen in de zin van activiteiten met andere groepen. Ze zijn redelijk 'geïsoleerd' maar geven wel veel optredens, maar dat houdt mij niet tegen om wel naar de andere activiteiten te gaan, daar leer ik dan weer andere mensen kennen.

We moeten een einde maken aan dit boeiende gesprek. Vanaf nu komen de dansers binnendruppelen. Ouderen, maar ook jongeren. Annick kan niet nalaten nog wat de bedenkingen te maken. "Iedereen moet open staan om nieuwe mensen op te nemen in zijn groep en hen de wondere wereld van volkskunst laten ontdekken. Belangrijk is hierbij dat de drempel laag gehouden wordt, in alle groepen. Ook in de 'optredengerichte' groepen."

Dan nemen we afscheid. Ik trek naar mijn plaatsje aan de ingang. Annick wordt opgenomen in de drukte van haar vrienden. Klaar om er een onvergetelijke dansavond van te maken. Ik herinner me iets wat ze ook zei in het gesprek: "Vroeger nam mijn moeke me mee naar de volksdans. Nu zijn de rollen omgekeerd. Zij rijdt nu mee met mij." Als ik dit allemaal hoor en zie, schuif ik kordaat de gedachten van angst en onzekerheid voor de toekomst opzij. Overtuigd dat we naar haar woorden moeten luisteren. Ik denk even terug aan mijn studententijd. Ik was toen jong en had ook andere gedachten dan de ouderen van toen.

"Waarom glimlach je?" vraagt Cécile mij. Ik antwoord niet, maar begin even in mezelf te neuriën. Het is geen Vlaamse melodietje.

Ik denk gewoon: "We shall overcome".

Johan Lambrechts

COMMUNICATIE

Volkskunst, Internet en Sociale Media

IVV is al een hele poos aanwezig op het wereldwijde web. In 2008 werd de eerste versie van de website gemaakt door Paula Wouters met de hulp van zoon Koen. Enkele jaren later werd het beheer van de website overgenomen door ondergetekende.

Wat heeft de IVV-webstek te bieden ?

Naast een statisch overzicht van de algemene werking en de verschillende werkgroepen, de contactgegevens van het secretariaat en de leden van de Raad van Bestuur en de catalogus, wordt elk kwartaal, bij de verschijning van ons tijdschrift 'Volkskunst', het editoriaal van die editie integraal gepubliceerd en die nieuwe editie van 'Volkskunst' beschikbaar gesteld voor de web-abonnees en de leden.

In de kalender vind je steeds een overzicht van de activiteiten en vergaderingen van IVV en haar werkgroepen. Deze kalender kan je zeer eenvoudig toevoegen aan je persoonlijke agenda.

Tussendoor worden alle activiteiten aangekondigd die IVV organiseert of waaraan IVV haar medewerking verleent.

IVV en de Sociale Media

Deze activiteiten worden gelijk ook aangekondigd via onze twitteraccount @InstVlaVolk en onze facebookpagina <https://www.facebook.com/InstVlaVolk>. Neem even de tijd om IVV 'leuk te vinden' en te volgen op twitter. Je kan ook lid worden van de openbare facebookgroep van IVV: <https://www.facebook.com/groups/instituutvlaamsevolkskunst/>.

Volkskunst en Internet

Het lijkt misschien een rare combinatie, maar heel wat 'volkskunststers' die ik ken, zijn geen leken op IT-gebied. We beschouwen informatica als een hulpmiddel, een manier om het 'werk' eenvoudiger te maken. En ook de niet-IT'ers maken er gebruik van: tijdschriften, nieuwsbrieven, websites, facebookgroepen, digitale archieven, dans- en vendelbeschrijvingen op de tablet, filmpjes op onze slimme telefoon. Iedereen doet het.

IVV is uiteraard niet de enige organisatie die zich bezighoudt met Volkskunst. In de rubriek 'Verwijzingen' vind je tal van links naar verwante organisaties.

Volkskunst en Social Media

Ook op Facebook zijn heel wat volksdans- en vendelgroepen vertegenwoordigd. Tik maar eens een naam in de zoekbalk. Enkele interessante facebookgroepen zijn bijvoorbeeld 'volksdansbals' en 'volksdans in vlaanderen' en ook de groep van 'vendelen.net' is een aanrader. Besloten facebookgroepen voor afdelingen van groepen zijn schering en inslag. Naar aanleiding van dit artikel werden de groepen 'Vendelzwaaien in Vlaanderen' en 'Streekdrachten in Vlaanderen' toegevoegd. Bij de interesses tref je de onderwerpen volksdans, vendelen, vendelzwaaien en streekdracht aan.

Over naar Google+, daar is helaas heel wat minder te beleven, maar er beweegt wat. De facebook-hype is over zijn hoogste punt en men zoekt andere paden. Twitter, Pinterest, Instagram en Google+ kunnen er maar goed mee zijn. Voor de zoekers wordt de hooiberg enkel groter of beter gezegd: komen er hooibergen bij. Deze week las ik een artikel over het verdwijnen van de 'homepage'. Meer en meer websites zien het aantal bezoekers op hun startpagina dalen. Maar dat wordt gelukkig gecompenseerd door het groter aantal hits op de onderliggende pagina's. Slimmere zoekmachines en betere meta-data(1) zorgen hiervoor.

1 Gegevens die de karakteristieken van bepaalde gegevens beschrijven. Het zijn dus eigenlijk data over data. Zo kan men in een zoekmachine die gebruikmaakt van metadata bijvoorbeeld direct zoeken naar de auteur of kernwoorden. bron: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Metadata> op 21/03/2015.

Een overzicht van facebookgroepen, twitteraccounts en google+

Websites (beheerd door IVV):

- <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>
- <http://www.volksdansbals.vlaanderen>

IVV Facebook-pagina

- <https://www.facebook.com/InstVlaVolk>

Openbare IVV facebook-groep:

- <https://www.facebook.com/groups/instituutvlaamsevolkskunst>

Besloten facebookgroep 'Volksdansbals'

(beheerd door o.a. IVV-medewerker Annick Weyn):

- <https://www.facebook.com/groups/145969572111059/>

Twitteraccounts:

- @InstVlaVolk
- @VolksdansbaIVL

Google+-pagina's:

- <http://www.google.com/+InstituutvoorVlaamseVolkskunstIVVvzwStekene>
- <http://www.google.com/+InstituutvoorVlaamseVolkskunstSecretariaatMechelen>

Google+-Communities:

- Vlaamse Volkskunst, Streekdrachten in Vlaanderen, Volksdansen in Vlaanderen en Vendelzwaaien in Vlaanderen

Stefaan Haesen,

voorzitter van een te kleine werkgroep ComMunicatie

Interesse om mee te werken ? stefaan@haesen.info :-)

STREEKDRACHTEN

De Rhingrave, een 17de eeuwse mode, maar ook de speciale titel Rijngraaf zonder het Hertogdom Hoogstraten te vergeten

Dr. Henri Vannoppen

1. De Rhingrave-mode uit de 17de eeuw

De 17de eeuwse mode Rhingrave dankt haar naam aan de Rijngraaf, waarover we het verder zullen hebben. Deze mode kwam vanuit Holland naar Frankrijk ten tijde van Lodewijk XIV. De broek groeide in de periode 1660-1670 uit tot een rhingrave. Dat was een rokvormige broek waarvan de voering aan de knieën met een koordje vast ging. De rhingrave kon gedragen worden met een rokje uit één stuk waaronder de broekvormige voering niet zichtbaar was. Ze kon een tweede vorm aannemen waarbij het rokje broekvormig was en de voering zichtbaar was. Men koos deze vorm bij het paardrijden. De twee vormen van rhingrave werden gedragen

Afbeelding 1.

met pakjes linten aan de lenden en aan de zijkanten. Rond 1670 werd de rhingrave zelfs afgemaakt met een volant. Deze broek zakte laag tot onder de lenden. Na 1670 kwam de rhingrave nog voor, maar was minder versierd (1). Deze kledij die typisch was voor de adel, kwam in een later stadium, wanneer de mode voorbij was, terecht bij de oud-kleerkopers. Dezen vormden in de meeste steden een afzonderlijk ambacht en zo kwam de oude rhingrave zelf bij de man in de straat terecht, die een beroep deed op de oud-kleerkoper om zijn klerkist te vullen.

2. De vorsten van Salm

Om de term Rhingrave of Rijngraaf te begrijpen gaan we terug naar de Prinsen van Salm. De familie Salm moet men situeren in de Ardennen in Vielsalm in het noorden van de Belgische provincie Luxemburg. Daar heeft men de rivier de Salm en het kasteel van de familie in Salmchateau.

Vielsalm betekent letterlijk Oud-Salm. De geschiedenis van de familie gaat terug tot de 10de eeuw. De familie Salm zou afstammen van de Graven van Luxemburg (2). Ze kreeg verschillende vorstendommen in handen: Salm-Salm, Salm-Kirburg, Hoogstraten en Salm in Duitsland. De familie voerde twee zalmen in haar wapenschild, dus een sprekend wapen.

Afbeelding 2.

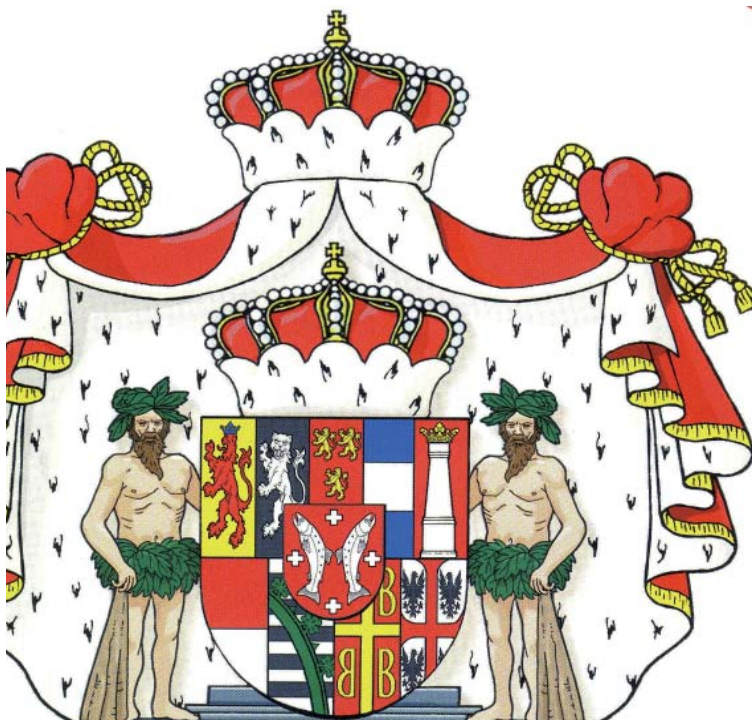
3. Het Vorstendom Salm-Salm of Opper-Salm in de Vogezen

Het Vorstendom of Graafschap Salm-Salm in de Vogezen in het Franse Lotharingen bestond van 1623 tot 1793. De hoofdstad was tot 1751 Badonviller (in het Duits Badenweiler) en daarna Senones. Men spreekt ook van Opper-Salm. In 1751 werd het oude graafschap opgedeeld tussen Vorst Nicolaas-Leopold van Salm-Salm en Hertog Stanislaus Leszcinski, de vroegere koning van Polen en schoonvader van de Franse koning Lodewijk XV. In 1793 werd dit graafschap bij Frankrijk ingelijfd. De Vorst van Salm-Salm werd schadeloos gesteld met 2/3 van de ambten Bocholt en Ahaus in het voormalig prinsbisdom Munster. Dit werd het nieuwe Vorstendom Salm in Westfalen. Tot dezelfde familie behoorden ook de 17de en 18de eeuwse Graven en Hertogen van Hoogstraten.

4. Het Graafschap, later Hertogdom Hoogstraten en de Rijngraaf

In 1518 werd Antoine de Lalaing (+1540) graaf van Hoogstraten. Hij liet de laatgotische Sint-Catharinakerk bouwen. Daar werd hij ook begraven. Men noemt deze kerk in baksteenbouw de kathedraal van de Noorderkempen. Gravin Marie Gabriëlle de Lalaing, de laatste van de familie in Hoogstraten, huwde Rijngraaf Karel Florentijn van Salm (+1676). Karel Florentijn heeft zijn grafmonument in de kerk van Hoogstraten in het koor rechts. In 1740 werd Hoogstraten een hertogdom ten voordele van de familie van Salm.

De Prinsen van Salm-Salm bestaan nog steeds. Carl Philip Fürst zu Salm-Salm bewoont het slot Anholt nabij Isselburg in Noordrijnland-Westfalen, een waterburcht in rode baksteen aan de Beneden-Rijn. Hij is het huidige hoofd van de tak, die in het bezit was van Graafschap Opper-Salm in de Vogezen in Lotharingen. De leden van deze familietak dragen de unieke titel Wild-und Rheingraaf. De titel Wild-und Rheingraaf verwijst

Afbeelding 3.

naar de Rijn, die door het gebied stroomde en naar het wildbestand in de bosgebieden in de omgeving (3).

5. Het Vorstendom Salm-Kirburg of Neder-Salm in de Ardennen

Naast de tak Salm-Salm is er ook de tak Salm-Kirburg. Het vorstendom Salm-Kirburg met als hoofstad Kirn bestond van 1499 tot 1798. Het ontstond uit het Graafschap Neder-Salm of Oud-Salm (Vielsalm) in de Ardennen. Frederik III van Salm-Kirburg was in 1789 bij de Brabantse Omwenteling een Vonckist met liberale opvattingen. Hij liet in Parijs het Hôtel van Salm-Kirburg bouwen, nu het Hôtel van het Légion d'Honneur. Hij viel onder de guillotine in Parijs in 1794. Zijn zoon Frederik-Jan-Otto van Salm-Kirburg was kandidaat voor de Belgische troon in 1830 (2). Het huidige hoofd van de tak, die in het bezit was van het Graafschap Neder-Salm in de Ardennen is Hugo Fürst zu Salm-Reifferscheidt-Raitz, die in Wenen woont. De leden van deze tak dragen de unieke titel Altgraaf. De familie Salm voert twee zalmen in haar wapenschild (4).

6. Het Vorstendom Salm in Duitsland van 1803 tot 1811

De takken Salm-Salm en Salm-Kyrburg regeerden sedert 1803 in condominium het nieuwe vorstendom Salm. Het was een staatje in het uiterste westen van Westfalen ontstaan uit gebieden van het vroegere prinsbisdom Munster. De vorsten waren Constantijn Alexander van Salm-Salm (+1828) en Frederik IV van Salm-Kyrburg (+1859). Het Vorstendom Salm behoorde tot de Rijnbond, die onder controle stond van Napoleon Bonaparte. Napoleon I annexeerde deze staat in 1811. In 1815 werd het gebied op het Congres van Wenen toegekend aan het koninkrijk Pruisen (5).

Besluit:

De Rhingrave-mode was typisch voor de adel in het Ancien Régime. Van de adel ging het naar de burgerij en via de oud-kleerkoper kwamen de kledingstukken bij de man in de straat terecht, die er wellicht de lintjes en de volans afliet. Weinigen zullen de Rijngraaf verbinden met Hoogstraten of met de vorstendommen Salm-Salm en Salm in Duitsland. Weinigen weten ook dat de Rhingrave-mode aan de basis lag van de broekrok maar dan voor mannen.

Noten

- (1) L.BRUNIN. Geschiedenis van het kostuum. Antwerpen, 1967, p. 271.
- (2) Salm. Rayonnement millénaire d'un comté d'Ardenne à travers l'Europe. Catalogus. 1984
- (3) W.ROGASCH. Schnellkurs Adel. Keulen, 2004,p. 132-134.
- (4) G.VANDEPUTTE. Hornejaarboek. Overijse , 1977, p. 180.
J.LAUWERS. Melsbroek, waar de melde bloeit in 't broek. Tielt, 1983, p. 107-108.
- (5) H.VANNOPPEN. De Vorsten van Salm-Salm en de Prinsen de Rubempré en de Merode... of een, verhaal van Vielsalm, Badenweiler, Kirn, Hoogstraten, Parijs, Deinze, Tildonk, Everberg en Overijse of... Midden-Brabant internationaal - Midden-Brabant, 2014, nr. 2, p. 4-12.

Illustraties:

1. De Rhingrave-mode onder Lodewijk XIV: links in rokvorm met zichtbare broek en rechts zonder zichtbare broekvoering
2. Het wapenschild van het Graafschap Neder-Salm met 2 rode zalmen op een zilveren veld.
3. Het wapenschild van de huidige Vorst Carl-Philippe van Salm-Salm met in het midden het wapenschild van Opper-Salm

De kledij van doedelzakspelers in Vlaanderen en Wallonië van de middeleeuwen tot de 19de eeuw

Dr. Henri Vannoppen

Doedelzakspeler Jeroen Fontaine stelde aan de Streekdrachtencommissie van het IVV de vraag naar een historisch verantwoorde en correcte klederdracht van muzikanten van de 14de tot de 17de-18de eeuw in onze Vlaamse gewesten (Vlaanderen, Brabant, Limburg) grofweg de Zuidelijke Nederlanden. Onze doedelzakmuzikant is gespecialiseerd in Vlaamse doedelzak en barokmuzette. We gingen op zoek naar alle mogelijk bronnenmateriaal om de juiste historische correcte kledij samen te stellen, een representatieve kledij voor optredens. We konden voor dit onderzoek een beroep doen op heel wat bekende schilders, op de studies over volksinstrumenten van Hubert Boone, erevoorzitter van de Gildenkamer van Midden-Brabant, heemkring van de deelgemeente Kortenberg en erevoorzitter van het Erfgoedhuis Kortenberg en op de kledijstudie van Maria Rütten, bestuurslid van het Erfgoedhuis Kortenberg en lid van de Streekdrachtencommissie, waarvoor ik hen van harte dank.

1. De kermis, de muziek, de ‘cornemuze’ en de herder

Muziek was belangrijk bij feesten en danspartijen, gemengde ontspanning zoals men dat noemde, waar de katholieken en de protestanten in de 17de eeuw zo scherp tegen waren. De muzikale begeleiding evolueerde van de ‘cornemuze’ of doedelzak van de middeleeuwen tot de 17de eeuw, over de viool in de 18de en een groot gedeelte van de 19de eeuw, en de accordeon of trekzak in de 20ste eeuw tot W.O.II.

Doedelzakspelers waren dikwijls ook ‘schepers’ of herders. De doedelzak dreef de eenzaamheid weg bij het hoeden van de schapen. In Mechelen werd de doedelzak vermeld in 1375 en in Lier in 1377 (1).

2. Vlaamse Primitieven zoals Hans Memling en Roger Campin schilderden in de 15de eeuw de doedelzakspelers

Vlaamse Primitieven schilderden in de late middeleeuwen de doedelzakspelers in kledij. Hans Memling (ca. 1433-1494) schilderde ‘Herderstaferaal’ op het schilderij ‘De zeven Vreugden van Maria’. Ook de Meester van Flémalle (Roger Campin 1378-1444) schilderde de geboorte van Jezus rond 1420-1425. Eén van de herders, die het Kindje Jezus

kwamen aanbidden, speelde doedelzak. De herders droegen bruine en helrode kaproenen.

Een anonieme Vlaamse meester schilderde 'Landlieden en edellieden' rond 1500. Ook hier vallen de bruine kaproen, de muts en de rode hozen van de doedelzakspeler op (2).

Afbeelding 1.

Afbeelding 2.

3. Met de kaproen kon je alles doen of de bourka voor de man

De doedelzakspelers droegen de kaproen. Kaproen komt van het Frans 'chaperon' wat kap betekent. De kaproen werd als hoofddekseel zowel door mannen als ook vrouwen gedragen. Hij bedekte hoofd, nek, schouders, rug en borst. Hij werd gemaakt uit wol, uit linnen en soms in verschillende kleuren. Hij bestond uit het schouderstuk, de kraag, de kap of capuchon, die het gelaat vrij liet en die eindigde in een lange punt, cornette of lierepijp genoemd. Het schouderstuk kon op

het einde rond zijn, of getand of gezaagd. Naargelang het weer kon men de kap ver naar voren trekken en het gelaat ermee bedekken of men drapeerde de lierepijp rond het gelaat. Werd het te warm, liet men de kap op de schouder vallen. Was het zelfs met kap nog te koud dan kon men de lierepijp zoals een tulband rond het hoofd binden. Dit punteinde werd soms ook wel als tas of beurs gebruikt. Men kon er goed geld instoppen en nadien zelfs het geheel afsluiten met een knoop. Maar dan droeg men het einde beter vooraan om er een oog op te hebben. In de 14de en 15de eeuw ontwikkelde men de wonderlijkste variaties op de kaproen. Omdat van het kaproen misbruikt werd gemaakt door jongemannen die iets in het

schild voerden was hij tenslotte nog alleen toegestaan op begrafenissen. Sommigen met criminele bedoelingen gebruikten de kaproen als een boerka voor mannen, vandaar de reactie van de wetgever. In de 14de en 15de eeuw droegen de politiekorpsen in de steden een kaproen. Zo had men de Witte Kaproenen in Gent. Ook steden zoals Brugge en Leper hadden gelijksoortige politiekorpsen maar met andere kleuren. Zo sprak men van de Rode Kaproenen en van de Blauwe Kaproenen. Bij de 'Spreekwoorden' van Pieter Bruegel de Oude uit 1559 vonden we 'Twee zotten onder één kaproen' wat betekent dat een gek zelden alleen is (3).

4. Met of zonder onderbroek maar zeker hosen met een schaamlap

In de middeleeuwen vonden we reeds onderbroeken, maar ze werden niet door alle sociale groepen gedragen. Het was eerder een luxe. De onderbroeken werden vervaardigd uit een redelijk groot rechthoekig stuk ongekleurd linnen en waren zeer ruim gesneden. De onderbroeken werden opgehouden door een stoffen gordel.

Ook als er geen onderbroek was dan waren er wel hozen. Ze waren de voorlopers van de huidige broek. Broek in het Duits is nog steeds Hose. De hosen of 'collants' of spanbroeken waren het werk van de hosenmakers (4). De hozen werden apart van elkaar gedragen. Ze werden gemaakt met of zonder voetstuk. Wegens de kerkelijke klachten van onzedelijkheid werden de twee hozen vanaf de jaren 1370 bovenaan verbonden met een driehoekige inzet, een schaamlap. De zedenpredikers waren niet erg tevreden over de ingesnoerde onstichtelijke klederen. De hosen konden vastgemaakt worden aan de onderbroek (5). Wanneer er geen onderbroek was dan werden de hosen met veters aan de wambuis of korte jas bevestigd. Aan de voorkant bedekte een losse schaamlap de opening tussen de beide delen, aan de achterzijde werden de hosen meestal aan elkaar genaaid (6).

5. Het linnen hemd in de late middeleeuwen

Het hemd met lange mouwen was gemaakt uit linnen. Fijn linnen kwam van Reims of Nijvel. In de 14de eeuw geraakte het linnen hemd geleidelijk bij alle lagen van de bevolking verspreid. Boven het hemd droegen de mannen een tuniek ook 'cotte' genoemd. De mouwen werden aangezet. Een tuniek kon lang of kort zijn. Indien het koud was droeg een man hierover een overkleed of 'surcotte' met wijdere mouwen (7). Archeologie kan ons helpen. Het vissers-en landbouwersdorp Walravensijde, dat verdween bij het beleg van Oostende in het begin van de 17de eeuw, leerde ons heel wat over de kledij in de 15de eeuw. De mannen van de arbeidersklasse droegen de wambuis of een korte jas, de rijkere mannen

droegen lange jassen of tabbaarden. In Walravensijde gebruikte men wol voor de bovenkledij en linnen voor de onderkledij (8). Wol kwam van de schapen en linnen van het vlas, dus streekproducten. Dat was de toestand in de late middeleeuwen. Hoe evolueerde dat? In de 16de, 17de eeuw droeg het gewone volk in Gent geen onderkleding. Men droeg een lang, breed hemd voor dag en nacht. Het hemd was uit hennep of uit linnen (9).

6. Pieter Brueghel de Oude schilderde de doedelzakspeler op het schilderij 'De Boerendans' van 1567-1568

Pieter Brueghel de Oude (1525-1569) schilderde de 'Boerendans' of 'De Boerenkermis' in 1567-1568, waarbij de doedelzakspeler voor de muziek zorgde. Hij zat achter een schraagtafel. Men bracht hem een pot bier. Het was een bierpot met drie oren zoals Karel V er volgens de sage een aangeboden kreeg bij de boeren van Olen. Hij droeg een mes in de gordel. Hij droeg een oorkleppenmuts of een witte ondermuts met afhangende oorflappen en daarboven een bruinzwarte platte muts (10). Soms werd dit schilderij verbonden met Rotselaar in Brabant omdat de vlag die aan de herberg uithing versierd is met een schild met drie lelies. Zowel de Heren van Rotselaar als de Heren van Wezemaal voerden drie lelies in hun schild, hetzij dan wel van

Afbeelding 3.

een andere kleur. De kermis was een combinatie van markt en feest. De kermis werd jaarlijks gehouden op de feestdag van de plaatselijke heilige. Rondreizende doedelzakspelers gingen de kermissen af evenals de kramers of 'kremers' of marskramers, die hun snuisterijen aanboden. Naar de foor of naar de kermis gaan wordt in Erps-Kwerps nog altijd door de oudsten van het dorp 'naar de kremer gaan' geheten (11).

7. De volkskledij voor mannen bij Pieter Brueghel de Oude in de 16de eeuw

De volkskledij in de Zuidelijke Nederlanden was soberder dan de burgerkledij. De stoffen waren in het begin van de 16de eeuw helder

gekleurd. Wit en rood domineerden. Dat zien we duidelijk op de schilderijen van Brueghel. De mannen droegen passende hosen, een wit hemd, een vest, met of zonder mouwen. Hierover konden ze een mantel dragen. Aan een gordel werden de geldbeurs en het mes vastgemaakt. De schoeisels waren zwaar en dicht geveterd tot de enkels. De hoofddeksels bestonden uit ronde, platte mutsen (12). De vesten werden wambuis of buis genoemd. Op het schilderij de 'Boerendans' werd een korte wambuis gedragen (13). Boven het wambuis droeg men ook een paltrok, een soort jas met een afzonderlijk aangezet te geplooid schoot. Op de 'Boerenkermis' (1568) heeft men een dansende boer met een paltrok (14).

Afbeelding 4.

8. De doedelzak bereikte zijn hoogtepunt in de 17de eeuw, in de tijd van de barok

De doedelzak vonden we massaal terug in de 17de eeuw, dus in de baroktijd. Een Vlaamse gravure uit de 17de eeuw uit het Brussels Instrumentenmuseum gaf een doedelzakspeler met een grote bonten muts, een vest en een schouderstuk. David Teniers de Oude of de Jonge schilderde 'Het gehoor'. De doedelzakspeler werd afgebeeld met een bonten muts, dus winterkledij. Zijn hemsboord was zichtbaar en zijn jas had aan de hand omgeslagen mouwen (15).

Afbeelding 5.

Afbeelding 6.

9. Bij David Teniers vonden we heel wat doedelzakspelers, die de kermissen deden

David Teniers de Oude (1582-1649) schilderde het 'Dorpsfeest' met een orkest bestaande uit doedelzak, viool en basviool. Ook het schilderij 'Kermis' uit 1648 van David Teniers de Jonge gaf een doedelzakspeler met een vioolspeler. Dit schilderij wordt bewaard in het Museum Hermitage te Sint-Petersburg (16). David Teniers de Jonge schilderde ook 'Kermis' of 'Vlaamse kermis' in 1649, een schilderij dat bewaard wordt in Buckingham Palace te Londen. Het schilderij kwam uit de verzameling van Koning Willem III van Engeland. De doedelzakspeler staat op een bierton. Hij draagt een platte blauwe muts met veer. Men ziet de boorden van zijn hemd. Hij draagt een korte lichtblauwe jas met een gordel waaraan zijn beurs hing, een bruine broek en bruine schoenen met veters (17).

Afbeelding 7.

10. De rode muts met de veer en de bontmutsen bij David Teniers

Voor de 17de eeuwse volkskledij was David Teniers de Jonge belangrijk. Hij bewoonde te Perk het kasteeltje de Drij Torens. Teniers (1610-1656) was de schilder van de feesten, van het boerenleven en van de kermissen. Mannen droegen rode, groene, gele lange broeken, witte hemden en blauwe jassen en niet te vergeten een rode muts met een witte pluim. In de winter droegen ze ook veel bontmutsen. De mutsen kunnen ook grijs, bruin of blauw zijn maar ook het fellere rood komt voor. Een schilderij van Teniers draagt zelfs de titel 'De rode muts'. Bont werd gebruikt voor het voeren en voor het afzetten van mutsen. Bontmutsen in de tijd van David Teniers de Jonge waren eveneens voorzien van een pluim. De vesten van Teniers sluiten aan bij het wambuis van de 16de eeuw. Ze reikten tot aan de lenden. Ze zijn voorzien van slechts één rij knopen. Teniers kende lange broeken, kuitbroeken en kniebroeken. Mannen droegen in de 17de eeuw lage schoenen die met vermoedelijk lederen veters op de wreef werden vastgesnoerd (18).

Men mag hierbij niet vergeten dat heel wat kledij in de 16de en 17de eeuw tweedehands was. Men kocht ze bij de Oudkleerkopers. Meiden en knechten kregen oude klederen van hun meesters. Soms werd de oude kledij aangepast volgens de nieuwe mode. In Antwerpen bleef de Oudkleerkopersgilde bestaan tot 1792 (19).

11. Herders bleven doedelzak spelen in Henegouwen in de 19de eeuw

De herder Alphonse Gheux (Saint-Sauveur 1850-Arc-Ainières 1936) stapte met de doedelzak in 1885 in de Fiertel van Ronse. Hij begeleidde de delegatie van Saint-Sauveur (nu een deelgemeente van Frasnes-lez-Anvaing). Hij was gekleed als herder met broek, vest en muts gemaakt uit schapenvachten. In Henegouwen bleef de combinatie herder-doedelzakspeler het langst bestaan (20).

Besluit

De doedelzaktraditie, die we dikwijls als een Schots monopolie zien, is origineel Vlaams en gaat terug tot de middeleeuwen. Schilderijen, tekeningen, muziekgeschiedenis, archeologie en boedellijsten maken het mogelijk om een beeld te geven van de kledij van de doedelzakspeler in de 15de, 16de en 17de eeuw.

Noten

- (1) H.BOONE. Doedelzaktraditie in België. Brussel, 2013, p. 13.
- (2) H.BOONE. O.c., p. 14-16, p. 40.
- (3) M.RÜTTEN. De West-Europese kledij in de periode van het Charter van Kortenberg (1312) - Midden-Brabant, 2012, nr. 3, p. 4-5.
- (4) H.VANNOPPEN. Van hoed tot ondergoed. Streekdrachten in Vlaanderen. Leuven, 2010, p. 161.
- (5) M.RÜTTEN. O.c., p. 5-8.
- (6) H.VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994, p. 91.
- (7) M. RÜTTEN. O.c., p. 6-7.
- (8) H.VANNOPPEN. Van hoed tot ondergoed, p. 75.
- (9) H.VANNOPPEN. O.c., p. 97.
- (10) H.VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten, p. 64-65.
- (11) T.FOOTE. De wereld van Breugel 1525-1569. 1968, p. 136-137.
R.H. MARIJNISSEN. Brueghel de Oude. Brussel 1969, p. 65.
- (12) L.BRUNIN. Geschiedenis van het kostuum. Antwerpen, 1968. p. 256-257.
- (13) H.VANNOPPEN. O.c., p. 77.
- (14) H.VANNOPPEN. O.c., p. 86.
- (15) H.BOONE. De doedelzak - in de reeks De volksinstrumenten in België en Nederland. Brussel, 1983, p. 35, p. 46.

(16) M. KLINGE. David Teniers de Jonge. Schilderijen. Tekeningen Antwerpen, 1991, p. 176-177.

H.BOONE. Doedelzaktraditie in België, p. 45.

(17) M. KLING. O.c., p. 190-193.

(18) H.VANNOPPEN. O.c., p. 63-64, p. 77-79, p. 94, p. 203.

(19) H.VANNOPPEN. Van hoed tot ondergoed. Leuven, 2010, p. 125.

(20) H.BOONE. De doedelzak, p. 4. p. 89.

Illustraties:

1. De doedelzakspeler op het schilderij 'De Geboorte' van Roger Campin (ca. 1420-1425)
2. De doedelzakspeler rond 1500 op het schilderij 'Landslieden en edellieden'
3. De doedelzakspeler op het schilderij 'Boerenkermis' (1568) van Pieter Brueghel de Oude
4. De speelman uit de tijd van Brueghel (naar L. Brunin)
5. Doedelzakspeler volgens een anonieme prent van de 17de eeuw
6. Het schilderij 'Het gehoor' van David Teniers de Oude of de Jonge met doedelzakspeler
7. Doedelzakspeler op een ton op het schilderij 'Kermis' van David Teniers de Jonge

VOLKSVERHALEN

Over aswoensdag en half-vasten

De christenen ontzegden zich tijdens de vasten elk pleziertje. Dat moesten ze dan gedurende veertig dagen volhouden. Zo leerden we vroeger op school. Maar vooraleer met Aswoensdag de vasten begon, vierden ze gedurende drie dagen het carnavalsfeest. De christelijke Vlamingen zouden geen christelijke Vlamingen zijn als ze geen redenen vonden om die lange boeteperiode toch wat in te korten. Zij gingen ervan uit dat op zondag de teugels wat losgelaten konden worden. Dat mocht ook met halfvasten, een korte maar welkome onderbreking in die magere vastenperiode. De niet-gelovigen die natuurlijk ook graag feestten, gaven aan deze dag een betekenis als slotfeest van de winter; de gelovigen zagen het als voorbode van de komende verrijzenis van Christus.

Vooral jonge geliefden uit de Kempen keken uit naar halfvasten, want tijdens de vasten mochten ze niet verkeren. Slechts driemaal mochten ze hun aanstaande bruid bezoeken: op vastenavond, op halfvasten en op Pasen.

Een belangrijk personage op de zondag van halfvasten was 'De Graaf' of 'Sinte-Greef'. Sinte-Greef was geen echte heilige of martelaar, maar gewoon één van de Carnavalheiligen. Een collega van Sint- Valentijn. Hij werd overal in het vroegere Graafschap Vlaanderen (het huidige Frans Vlaanderen inclusief) en het Hertogdom Brabant gevierd. 'Greef' is de Brabantse uitspraak van 'graaf'. De herkomst van de figuur is niet even duidelijk, maar mogelijk is de Graaf van Halfvasten een verpersoonlijking van de zomer, overwinnaar van de winter in de carnavalcyclus.

De viering van Sinte-Greef bestond op sommige plaatsen in het houden van een 'ommegang' van een vermomde figuur met zijn gevolg. De Greef reed daarin te paard en liet door zijn helper lekkernijen uitdelen. Sommigen zullen blij zijn het woord 'helper' en niet 'knecht' te lezen. En ze zullen het zeker appreciëren dat deze helper een blanke is, en geen Zwarte Piet.

De avond voor halfvasten, de naamdag van Sinte-Greef, zetten de kinderen een mandje bij de schoorsteen. De volgende dag vonden ze dit mandje gevuld met chocola en een palmpasenhaantje. Het is dus niet te verwonderen dat Sinte-Greef ook het kleine broertje van Sinterklaas en Sint-Maarten genoemd werd.

In die tijd van onze ouders en voorouders bestonden de megacarnavalstoeten nog niet. Maar in plaats van naar die stoeten te gaan kijken, verkleedden ze zich. En er werden uiteraard ook verhalen verteld. Geesten, duivels, weerwolven speelden hierin hun rol, zelfs in de periode van de vasten.

Uit de reeks 'Op verhaal komen' pik ik er eentje uit. Natuurlijk 'echt gebeurd'.

Vermeende duivel jaagt schrik aan

Bij ons in de buurt was een man allesbehalve goed. Ze noemden hem Spekspier. En dat was dadelijk als hij thuiskwam zijn vrouw maar slagen geven. En dat op den langen duur de burens zegden: "Pier, ge moogt uw vrouw niet slaan. Waarom doet gij dat?". "Gij hebt er niets mee te moeien, gij hebt er niets mee te maken. Keert

maar voor uw deur en pakt de 'bessem' maar en keert maar ver genoeg van uw deur weg."

Toen hadden ze besloten om maar te zwijgen en een dagboek aan te kopen. Een dagboek aangekocht; zo gezegd, ook zo gedaan. Opgetekend als hij zijn vrouw sloeg. En dat had dan ongeveer zo'n kleine vier maanden geduurd. Toen werd het vastenavond. Ze zouden zich verkleden en met drieën ernaartoe gaan. De ene had een ketting, de andere het dagboek en de andere nog een stok. Zo gauw als ze gereed waren, ernaartoe en binnen. Toen riep Pier: "Oh, wat komen jullie hier doen? Ziet maar gauw dat ge buiten komt. Ge hebt hier niets te doen!". "Oh, nee?", zei die met het dagboek, "wij blijven hier!". De ketting begon al te rammelen. "Wat nu?". "Nu, zeg maar eens waarom gij uw vrouw hebt geslagen op die dag, die datum". "Ja, toen had ik hoofdpijn". "Op die dag, die datum". "Oh toen had ik tandpijn". "Nu dan, op die dag, die datum". "Toen was het eten niet klaar en ik had honger" "Oh zo, dat is nu al zoveel en al zo dikwijls. En die dag dan?" "Oh, toen was ik zat. Ik wist niet wat ik deed." Oh, gij, zotte beest! Gij, kerel! Gij gaat mee naar de hel met mij!" "Och, lieve duivel! Laat mij leven! Ik zal mijn vrouw nooit geen slagen meer geven. Ik zal werken vroeg en laat, als ge maar alleen naar de hel toe gaat!"

Sindsdien heeft zijn vrouw toch geen slagen meer gehad, en de vastenavondmannen hadden een pluimpje op hun muts gezet.

Bron 2;deel 2:60-61 = VVB 1428;Lice V.,eigen huishoudster, 89 jaar,Sint-Huibrechts-Lille

Stefaan Top, Op verhaal komen, Limburgs Sagenboek, Davidsfonds Leuven, 2004.

Johan

AANKONDIGINGEN

www.erfgoeddag.be

Vendelzwaaien

- Op zondag 18 oktober 2015 richten IVV en Vendelen.net opnieuw een kennismakingscursus vendelzwaaien in te Leuven. Nog nooit gedaan en altijd al eens willen doen ? Schrijf je in en kom eens proeven.

meer info: www.vendelen.net

- Naar jaarlijkse gewoonte komen de Vlaamse vendeliers samen om van en aan elkaar iets te leren, ideeën uit te wisselen en nieuwe vendelreeksen te demonstreren. De Vendeliersverbodering gaat voortaan door in de Bloso-Sporthal in Herentals, wel nog steeds op de laatste zondag van november.

Landjuwelen

- Tijdens het laatste weekeinde van de maand juni ontmoeten de gilden van de Hoge Gildenraad der Kempen elkaar op het jaarlijkse gildefeest. Ieder vijfde feest is een landjuweel, de eindwedstrijd van vijf jaar competitie.

Nieuwmoer (gem. Kalmthout), zaterdag 27 en zondag 28 juni 2015

- Ook bij de KLJ wordt een landjuweel gehouden, het hoogtepunt van de sportwerking. Om de twee jaar verzamelen alle afdelingen om zich te meten met elkaar in de 5 KLJ-sporten (waaronder vendelen en wimpelen).

Linkhout (prov. Limburg), 21 tot 23 augustus 2015

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 39 - nummer 1 - maart 2015

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Marcel Oelbrandt, Machteld Van den Bossche en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2015 voor personen bedraagt 15 euro. Buitenlandse abonnees betalen 20 euro. Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren. Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je samenvattingen van dansen en vendelreeksen afhalen en *Volkskunst* in digitaal formaat. Vanaf 2015 kan je voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan *Volkskunst* in pdf-formaat in je e-postbus.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en naam en adres van de abonnee.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Een of meerdere talenten	1
WERKING IVV	5
ADVERTENTIE	8
REDACTIONEEL.	9
Vernieuwing Abonnement	9
Web- en Digitaal Abonnement	9
VOLKSGBEGRUIKEN - Oilsjt carnaval	10
JONGE LEEUWEN	13
Een gesprek met Annick Weyn	13
COMMUNICATIE.	18
Volkskunst, Internet en Sociale Media	18
STREEKDRACHTEN	21
De Rhingrave, een 17de eeuwse mode	21
De kledij van doedelzakspelers in Vlaanderen en Wallonië	25
VOLKSVERHALEN	32
Over aswoensdag en half-vasten.	32
AANKONDIGINGEN	35
www.erfgoeddag.be	35
Vendelzwaaien	35
Landjuwelen	35
UNESCO	36
COLOFON	36

